

Трудно е да се повярва, че там си влязъл отведен само от искрения интерес към шедьоврите, а не подгонен от стадния бяс за поглъщане на туристически атракции, но той си повярва. Постоя около час, видя не повече от четири неща, обаче Дамата го умори много. Преди всичко тя се държеше недружелюбно. Озова се при нея убеден, че се познават добре, нима бяха малко срещите им през годините? Той я познаваше и от написаното за нея, а накрая се оказа, че оригиналът го притесни. Като застана пред погледа ѝ, потръпна от разрушителното излъчване. Усмивката ѝ разтапяше убежденията му, хуманистичната представа за света разколебаваше склонността да се прекланя пред човешкия гений и кой знае как породи у него отвратителното чувство, че е схоластик, непреодолял още границите на реформацията. Развълнува се наистина, но с вълнението на поразения, осакатен човек. Спокойствието на пейзажа зад Дамата не възвърна душевния му баланс, единственото, което можеше да предприеме засега, беше незабавно да излезе и подобно на юноша, претърпял първото си фиаско пред проститутката, да се върне отново на другия ден.

Избяга сполучливо и далече, по пътя раздробяваше музейния билет на късчета, стискаше ги в дланта си, а щом слезе от автобуса, огледа се и разбра, че е попаднал на непознато площадче, притиснато от моторен бръм, сухи чужди гласове и равнодушие. Наоколо се боричкаха сладострастни гълъби. Ядосан на себе си, той избягваше да признае, че все пак е хубаво в този обеден час, че тук липсва тъкмо сухотата и равнодушието, особено когато престарелият, ухаещ на дезодорант господин се приведе към него и поиска разрешение да поседнат на пейката с придружаващата го престаряла съпруга с кремави ръкавици. Двамата заговориха с тихи спокойни гласове. Чужденецът се учуди от факта, че старците се чуват. Двойката притежаваше нещо като исторически чар, стърчеше, без да се обляга назад – естествен биологичен завършек на града, на реката, на мостовете, на кулата в миньорно съзвучие със сградите и магазинчетата, втъкана в синтаксиса и ритъма на улицата. Говореха си със задоволство, загледани в отсрещните прозорци, от време на време самотният чужденец долавяше многозначни сантиментални нотки в гласовете им, струваше му се, че те сякаш се милват с думи.

Той се изправи и хвърли накъсания билет в кошчето; подвоуми се, не знаеше накъде да тръгне, накрая се върна до пейката и извади цигарите си. Старецът схвана повторното му колебание и изрече на лош английски, че господинът не бива да се безпокои, тъй като той и жена му понасят отлично дима. Чужденецът благодари с малко по-добър английски и запали. Все още се сърдеше на Дамата. Почувствува познатата си нервна склонност към самоирония, като отбеляза, че ситуацията е прединфарктна и утре няма да посети за втори път музея, нито другия ден, кракът му повече няма да стъпи там, защото какво е тя – фалшификат, какво е музеят – склад от естетически мерзости.

– Ние сядаме всеки ден на тази пейка, господине – обади се повторно старецът. – Дори по два пъти на ден. Прозорците на третия етаж са наши, там е домът ни, седим тук и се радваме на нашите прозорци, в това жилище сме прекарвали последните шейсет години от живота си.

Чужденецът даде да се разбере, че информацията го е развълнувала.

– Нямате си представа колко ви разбирам – заключи той.

– Морис – обади се старицата на същия елементарен английски – можеш да кажеш на любезния господин, че сме почти сигурни, за което много се радваме, че ще

умрем в същия този дом. Може би господинът знае какво забележително събитие е да притежаваш собствен покрив не къде да е, а точно тук, в Париж.

– Това ми е известно, мадам – съгласи се чужденецът, като внимаваше да не приемат думите му за ирония, – и ви завиждам. Навярно е чудесно да имаш подобен спокоен дом на такова типично парижко площадче. Струва ми се, че Едит Пиаф ще се появи изведнъж до фонтанчето и ще запее.

– Ние сме горди, че сме се родили и живеем в този град. Ние сме се пенсионирали тук, господине. – В уморените розови очи на стария човек не се долавяше и следа от маниакалност. – И като си представим, че сега милиарди хора по света не могат да схванат това...

Двамата погледнаха почти едновременно часовниците си. Чужденецът предположи, че като всички възрастни хора събеседниците му обичаха да си похапват и търпението им е вече на привършване.

– Разбирате ли, господине, ние не сме напускали никога града си. – Гримът на старицата издаваше както нейната сръчност, така и нейното безсилие да го поддържа все още настойчиво, тук-там се позабелязваше нещичко недогледано. – Дори през Втората световна война. Нали, Морис?

– Затова сядаме точно на тази пейка и наблюдаваме прозорците си – потвърди Морис. – Вътре е всичко, което е наше, и всичко наше е вътре, до най-дребната подробност.

– Но много прах, господине. Чистачките станаха скъпи.

Ах, колко му се щеше да ги попита тогава те как успяват да бъдат чак пък толкова чисти, но се отказа. Старците се понадигнаха, заявиха, че отиват да обядват, “забележете, господине, ние обядваме и вечеряме в едно определено ресторантче и забележете още, че сме живели може би най-щастливо от всички хора на света... А бяхте ли вече “там”, видяхте ли “усмивката”?

– Бях.

– Тя има дванадесет копия. С оригинала стават тринадесет.

Чужденецът май се зарадва от изчезването на събеседниците.

Мъжествеността на мъжките гълъби клокочеше в изпъкналите им пулсиращи гуши, те се въртяха шумно около спокойните и сякаш подплашени гълъбици, които изглеждаха толкоз невинни, че събуждаха съмнение. Защо беше нужна тази шмекерия на природата? Защо гълъбиците трябва да се държат така, сякаш не знаят какво ще последва подир малко? Чак толкова притворство от страна на природата той не очакваше, но от Дамата можеше да се надява на всякакви изненади. И защо тъкмо притворството, лукавството и загадъчността на нейната усмивка са успели да превърнат картината в шедьовър на шедьоврите?

Чужденецът вече знаеше, че в този полуслънчев септемврийски ден е загърбил една от мечтите си: най-сетне бе успял да застане – на петдесетгодишна възраст – лице в лице с “истинската”, както се вика, беше се докоснал реално до нея, а не само чрез прелистване на репродукции. Срещата им се бе оказала малко неприятна и разрушаваща, но той ще посети музея и утре, може и други ден – предстои му възможност да посвикне с усмивката, да оправи настроението си.

Два часа по-късно се прибра в хотела. Както постъпват в подобни състояния разумните хора по целия свят, влезе в банята, набута се под душа. Кръвообращението му се активизира, напрежението изтече във ваната, прияха му се сарми с лозови листа, това предизвика усмивката му сред водната завеса и заканата веднага да открие някъде гръцко ресторантче...

При втората среща на другия ден отношенията им се пооправиха – тя отново го прониза с погледа си, край него отново повя хладен вятър, ала той посрещна нейната

жестокост с житейска компетентност на съзрелия вече мъж. Леонардо му махна с ръка, с този жест маестрото изтри разстоянието от пет века, чужденецът турист пое голяма глътка въздух. Уж стоеше пред картината, а плаваше; летеше във времето и пространството – знаеше, че не е първият, нито пък ще бъде последният, - летеше под мъртвото празно небе, нар росни слънчеви треви, сред светлина и мрак, в радост и мъка, но накрая всички мрачни тонове се разпаднаха, остана само лъчезарната лекота, която го въвлече в най-голямата авантюра в живота му – да се извърне към най-щастливите хора от вчерашния ден на пейката и да им заяви: аз съм по-щастлив от вас.

Това е вече друго, съвсем различно, то повика у него зародиша на надеждата, искрицата на възторга, пламъчето на изгубилата се някъде по извървените пътища вяра, едно впръскване в собствения му алгоритъм, оздравително нахлуване на кислород в гърдите. Няма как, преди пет века проклетникът Леонардо си беше свършил работата. Повече какво – нищо, гледай.

Продължаваше да гледа, но вече по особен начин – той се взираше, стараше се да проникне в материята на усмивката, защото тази усмивка в крайна сметка бе направена от мазнина и багрила. Какво представляват те? Как е боравил с тях маестрото? Как ги е разполагал? Трудно ли му е било?

Взираше се, стремеше се да откряне поне крайчеца на булото, сякаш можеше да се добере дори до най-дребната тайна от лабораторията. Освен това напругаше цялата си духовна мощ да не мисли по оня банален въпрос, предизвикваше психологическата си устойчивост, стараше се да озапти тиковете на нервната си система. Въпреки туй съмнението се оказа по-упорито от всичко. Както при другите случаи, то и сега успя да се промуши, на първо време с един-единствен въпрос: “Ти сигурен ли си, че се намираш пред оригинала?”

Този първи въпрос се превърна в огнище на останалите въпроси, те бяха навързани за него, горещи, обгарящи, вече откъснати от анекдотичната атмосфера на кафенето. Колко лесно им беше в софийското кафене, говореха си за фалшифицирането на картините, смееха се, думите подскачаха насам-натам, а сега в Лувъра фактите звучаха трагично.

Влуден от величието на шедьовъра, той стоеше пред него и усещаше как го обзема обяснимо и необяснимо съмнение за стабилността на целия видим и невидим свят, защото, какво, Джокондата е тиражирана; не едно, не две – дванадесет са станали копията, всяка от тях блести и както се чува напоследък, май никой не може да ги различи; експертите са безсилни, комисиите идват и си отиват с напразни опити за идентифициране. Вече се твърди, че някои от копията били по-сполучливи от оригинала. Но кой всъщност е оригиналът, сега никой не може да определи, няма го него, може би изобщо не е връщан от крадците, възможно ли е някой да ти каже точно колко са били и кражбите?

И туй означава ли, че картината все още има цената на едно съкровище? Може би е обратното, може би цената ѝ се е покачила, но къде е самата картина? Пред него ли е, или е в склада? Сега първото копие ли съзерцава или дванадесетото? Къде са останалите? Съществува ли наистина възможност оригиналът да не е тук, нито в сейфа? Ако го няма и в склада, и на стената, изобщо има ли го? Ами ако живеем само със спомена за него? Да речем, че го има и че сега е пред очите му, оригиналът вече притежавали особено значение, щом съществуват дванайсет неразличими дори с компютъра подобия?

Помислиш ли по този въпрос, може да ти стане страшно. Горкият Леонардо, толкоз му е на него майсторлъкът, фалшифицират си го, както си щат, правят го за смях на света.

Мотиви от подобен характер се въргаляха в злобещото съзнание на самотния турист. Съмнения, съмнения, съмнения... Вън той се извърна и мерна тълпата, в обзора му попаднаха милиони наивни хора, те са се трупали да видят шедьовъра, трупат се и ще продължават да прииждат като на поклонение; мнозина се затрогват искрено, останалите по инерция, но потокът ще продължи да тече до края на света, без да му е ясно дали гледа първата или тринадесетата, а и музейните експерти ще умрат, ще дойдат други, но и те ще умрат и ако наистина съществува редовен оригинал, като нищо могат да му забравят нишана и тогава?

Потри злобарски ръце.

Беше се върнал в любимото му мрачно и според него достойно за всеки умен човек настроение. Махна рязко с ръка, таксито спря, грабна самотника и го снесе на друго място, малко по-голямо от вчерашното площадче. Имаше заведеници с изнесени масички, край тях седяха хора, те се радваха, че в момента не са другаде, а в Париж.

– Италианско вино – рече злобно той. Сервитьорката го прониза уморено, погледът ѝ тежеше от безсъница.

Това е то: Париж, тротоар, бутилка, по тротоара минават най-грозните жени, сегиз-тогиз и хубави, ти си на петдесет, консумацията на онова нещо не е задължителна, любимото ти мрачно настроение, което те мачка, не е по лични причини, а заради някой си нещастник отпреди пет века... Какво по-хубаво за сам човек в чужда страна!...

Виното влизаше в него и се разполагаше като у дома си, само ароматът му беше достатъчен да стопи отровата на мъката. На всичко отгоре ледено, а студът сгорещяваше приятно центровете, пораждащи приятните усещания; изглежда, че от това клетките на организма набъбват и ето ти олекотяването, за което се споменава обикновено при такива случаи.

Когато бутилката изблеци дъно, той вдигна усмихнато показалец, сервитьорката схвана и тръгна за втората; тогава самотният чужденец разбра, че задничето ѝ е оформено по правилата.

Неочаквано се извърна към съседната маса:

– Може да го фалшифицират, могат да правят всичко с него, дори по-добре, отколкото самият той, но кой измисли и създаде всичко това, кой даде хляб на имитаторите, кой им предостави правото да го рисуват по-добре и от самия него?

– Кой? – учуди се момчето, което стискаше в прегръдките си момичето.

– Кой измисли усмивката, а?

Момчето и момичето се засмяха, най-неочаквано вдигнаха чашките си във въздуха, а самотният чужденец разбра, че е необичайно пиан.